

*L*libre de la Cort
del Justícia de Sueca

(1457)

Edició a cura de
Salvador Ferrando Palomares
i Noelia Rangel López

2011

*f*onts històriques valencianes

P *ròleg*

La nit que va morir, Guillem Coll, el llaurador més ric de Sueca, va voler desheretar el seu fill. Ajagut en el llit i davant els cinc testimonis que exigia la llei en aquests casos, dos dels quals eren capellans i els altres tres parents i veïns de la família, el moribund va anar dient-los un a un que el seu únic fill baró, Bernat, l'havia abandonat i que, si no hagués estat per les filles, hauria mort de mala manera. Les tres filles de Guillem Coll estaven casades amb tres notaris de la ciutat de València —un d'ells, Joan Sobrevero, ben conegut pels historiadors de la literatura perquè havia participat amb uns versets en el certamen poètic en llaors de la Verge Maria que es publica el 1473 a la capital valenciana i que durant molt de temps s'ha cregut que havia estat el primer llibre imprès a la península—, i hi ha raons per a pensar que tot va ser un complot de les tres germanes, ajudades pels seus marits notaris, per a excloure el seu germà de l'herència del pare i repartir-se-la entre elles. De fet, van ser elles les que instaren el justícia de Sueca a recollir les declaracions dels testimonis que havien estat presents en el moment que Guillem Coll havia expressat la seua última voluntat, a traure Bernat de la casa paterna i a fer inventari dels béns que hi havia en aquesta per a evitar que ningú no se n'endugués res. Que en tot això hi havia alguna cosa rara, ho devien pensar també alguns dels testimonis, que declararen que havien estat cridats intempestivament aquella nit i havien acudit a la casa del malalt pensant que es tractava d'un últim intent per a reconciliar el pare i el fill, però no d'una maniobra per a desheretar aquest, a la qual no volien prestar-se. I així ho va creure també el mateix Bernat Coll, que va recórrer a la cort del mestre de Montesa i a la del governador del regne per a impugnar totes les estratagemes legals de les germanes i ser declarat hereu del seu pare. En realitat, si creiem una de les germanes, Bernat no s'havia acontentat amb recórrer a les més altes instàncies de justícia ni amb resoldre la disputa

per la via del dret, sinó que havia comprat un esclau negre, Mayniques, amb el sol propòsit d'assassinar una a una les tres germanes i els seus marits, i quedar-se així amb tota l'herència.¹

El procés que enfrontà els fills de Guillem Coll a la seua mort i per la seua herència es troba repartit per diversos registres judicials i per diversos arxius. Una part, la que se substancià davant el governador del regne, es troba actualment a l'Arxiu del Regne de València. Una altra part, la que es tractà davant el justícia criminal de la ciutat de València, devia formar part originalment de l'Arxiu Municipal de València, pero avui està dipositada també a l'Arxiu del Regne de València. I una part important, la que recull les declaracions dels testimonis, les actuacions del justícia de Sueca i l'inventari dels béns de la casa de Guillem Coll, es conserva a l'Arxiu Municipal de Sueca. Fa trenta anys ja que vaig utilitzar aquest inventari per a descriure l'interior de la casa d'un llaurador ric de Sueca en el meu llibre *Camperols del País Valencià. Sueca, una comunitat rural a la tardor de l'edat mitjana*, i fa més anys encara que li segueix la pista a Guillem Coll, del qual he reunit ja més d'un centenar de documents per a la biografia que potser un dia acabaré.

Guillem Coll va morir el 1485. Segurament a una edat provectora, a la qual no arribava la majoria de la població, molt més mal alimentada que aquest llaurador ric. No sols tots els seus fills estaven ja casats, sinó que tenia també una llarga vida al darrere. Quasi trenta anys abans, el 1457, Guillem Coll havia estat justícia de Sueca, el càrrec més important de l'organigrama del poder local, amb unes funcions eminentment judicials i "policials". El justícia era l'encarregat d'administrar justícia, en aquest cas en nom del senyor, l'orde de Montesa, però també de mantenir l'ordre públic i de perseguir i castigar els delictes. Els registres de l'any que Guillem Coll va ser justícia, 1457, són els més antics que es conserven a l'Arxiu Municipal de Sueca i són també els que Salvador Ferrando i Noelia Rangel publiquen en aquest volum que el lector té a les mans. No són els documents més antics ni de Sueca ni de l'arxiu municipal, que conserva pergamins de l'època de la conquesta de Jaume I, en la primera meitat del segle XIII. Ni tampoc els primers llibres que es degueren fer de la cort del justícia. Però sí, com he dit, els llibres del justícia més antic que es conserven i, també, els primers registres en paper.

En el seu estudi introductori, Salvador i Noelia expliquen la naturalesa d'aquesta font documental, les diferents sèries que la componen i l'interès que presenta per a l'historiador. No hi insistiré. Tan sols destacar que es tracta d'una

¶ ¹ "Lo dit en Bernat Coll... comprà hun negre appellat Mayniques..., dix davant moltes e diverses persones que aquell negre havia comprat perquè matàs a'n Sobrevero o alguna de ses jermanes per husurpar-se los béns de la herència de son pare perquè no'ls haguessen aquells". Arxiu del Regne de València, Justícia Criminal, 25, Denunciacions, mà 2, ff. 18r-22v.

font seriada, repetitiva, com repetitius són els fets de la vida quotidiana. Abans, els historiadors buscaven sobretot els fets destacats, brillants, que il·luminaven les grans gestes dels nostres avantpassats. Però la història, com la vida mateixa, no està feta tant —o no està feta només— d'aquests fets il·lustres, resplendents i, ben sovint, d'incerta glòria, com sobretot de la reiteració i l'acumulació de petits fets insignificants, ordinaris, com els que apareixen enregistrats en aquest llibre del justícia de Sueca del 1457, que expressa millor que molts altres documents el batec d'una comunitat rural a la tardor de l'edat mitjana i que té a més el valor afegit, com ja he dit, de ser el més antic que es conserva.

No de forma completa, malauradament. De les diverses sèries que contenen els llibres del justícia, només ens n'han arribat tres per a aquest any, descrites ja pels editors del volum. Potser val la pena dir alguna cosa de les altres, les que no s'han conservat per a aquest any, però sí per als següents. En primer lloc, la sèrie d'*Obligacions*, molt interessant per a l'estudi del crèdit, el consum i les compravendes a terminis. Tot i que l'economia medieval era ja una economia monetària, la moneda, en realitat, circulava poc, i les compres es “pagaven” generalment amb promeses o “obligacions” de futurs pagaments. Durant tot l'any, els camperols compraven el que necessitaven per a menjar, per a vestir o per altres necessitats i, en comptes de pagar al comptat, s'obligaven davant el justícia a pagar en el futur, generalment després de vendre la collita i obtenir així diners en metàl·lic. Si no pagaven, perquè la collita havia estat dolenta o insuficient, el creditor podia forçar que el justícia subhastàs els béns del deutor. Aquest és l'objecte d'una altra sèrie, la d'*Execucions*. Una tercera sèrie, *Clams*, enregistrava les denúncies per furts —generalment de fruita en els horts de darrere les cases—, per l'entrada de bestiar en els sembrats, els guarets o els camps d'arròs i per tota mena de delictes, incloses les bregues entre pastors, entre mossos (treballadors permanents, a diferència dels jornalers, contractats diàriament) o entre quadrilles de joves. Però sobretot del que més en parlen els llibres del justícia, com bé apunten Salvador Ferrando i Noelia Rangel, és de deutes, d'impagaments i de la venda a l'encant dels béns dels morosos. Fins a deu inventaris de béns he comptat en el llibre que ara es publica. No es tracta, en cap cas, de l'inventari de tots els béns, sinó només dels que bastaven per a fer front al deute reclamat, a més de les costes judicials, també molt detallades. Però ens donen una visió molt gràfica del tipus de mobiliari, de roba de casa i fins i tot de les armes que podia haver a les cases suecanes a mitjan segle xv. Naturalment, tractant-se de Sueca, tampoc no podien faltar els conflictes per qüestió d'aigües i manteniment de les sèquies.

Tots aquests conflictes, denúncies, plets, i la seua resolució —encara que en alguns casos pertanyia a una jurisdicció superior—, tenien com a eix central la figura del justícia, que en aquest any de 1457 era Guillem Coll. Quan ell no

estava, o quan el cas l'afectava personalment –al capdavant, Guillem Coll era un personatge ric i poderós, i no deixava de ser també creditor d'altres veïns més pobres o desafortunats–, el seu substitut, el lloctinent de justícia, era el seu germà Miquel. I a les pàgines d'aquest mateix llibre, el lector trobarà d'altres casos que tenen també com a protagonistes diferents branques de la família Coll, alguna d'elles aveïnada ja a la ciutat de València, com farà també molts anys després el fill de Guillem, Bernat.

L'Ajuntament de Sueca fa santament en patrocinar l'edició d'aquest llibre, que no hauria de ser una iniciativa aïllada, sinó la primera d'una sèrie de futures edicions, alguna de les quals ja espera damunt la taula de l'editorial. Sueca compta, afortunadament, amb un dels arxius més rics del nostre país, tant pel que fa a l'edat mitjana com a èpoques més modernes. I si la primera obligació de qui governa és la d'assegurar la conservació d'aquest esplèndid patrimoni documental, que compta ja amb quasi vuit-cents anys d'antiguitat i, en el cas del llibre que ens ocupa, amb més de cinc-cents cinquanta, la segona és la de facilitar el seu accés als historiadors i estudiosos o als lectors interessats, que poden poar en aquests registres documentals els fets –repetitius, monòtons, aparentment insubstancials, com són els fets quotidians– amb què construiran les seues històries plenes de vida. Afortunadament, també, Sueca compta igualment amb una bona nòmina de muníceps il·lustrats que han sabut, saben i sabran salvaguardar el patrimoni cultural local, inclòs l'arxivístic, i impulsar la seua difusió i estudi.

Salvador Ferrando, natural de Sueca, i Noelia Rangel, de la ciutat de València, tots dos becaris del Departament d'Història Medieval de la Universitat de València, han fet una bona feina. La seua tasca d'edició del document és acurada i impecable. Han sabut no sols transcriure correctament uns textos de grafia molt complicada, sinó també editar-los amb seny i intel·ligència. També el bibliotecari i homenot de la cultura suecana Antoni Carrasquer ha fet la seua feina, perquè d'ell va eixir la iniciativa de publicar aquest llibre. Per a mi, escriure aquestes pàgines ha estat un plaer, perquè em retornen, una vegada més, a Sueca i a Guillem Coll.

Antoni Furió
Oxford, 8 de març de 2011

*Í*_{ndex}

<i>Pròleg</i>	7
<i>Estudi introductori</i>	11
<i>Documents</i>	19
<i>Índex antroponímic</i>	247
<i>Índex toponímic</i>	261